

Տեսող որ իր վերջին ամառն էր քննադատում և անհանգիստ ապրեր չորս բուլալիքը կը պտղաբույսեր, կը տեսնար որ ամեն մարդ վաղիկան մը առաջ հոգին սառուն էր պատռախել, և իր վրայ ամենեւին ցաւով եր որ սպրուկներ իր թափով չէ կար չէր չէր իր մէկ յետին սպասաւորին թէւեռ լիցայ տուաւ, բոլոր իր բոլիկ եղած մարդիկները ամիծելով, և մանաւանդ ցաւելով իր այն անթիւ հարստութիւններէն զրոհու լաւ, այս կենար մարդ ուրախութեամբ իրցող իր գանձերը վերջէ

ԼԵՀԱՍՏԱՆ: Վարչաւ քաղաքի կառավարու թիւնը մէկ նոր կարգադրութիւն մը ըրաւ, որ հըռոմէական քահանայները երբ որ այն քաղաքը հասնէր ըլլան նէ՝ շիտակ արքեպիսկոպոսարանը երթան, և իրենց վիճակին մեծաւորէն առած ճամբու հրաւանագիրքին ցուցուեն. այն ալ ասոնց կենսալուտեղը և ժամանակը պիտի որոշէ թէ որքան ատեն հոն կրնան մնալ: Այս կարգադրութեան միտքը այն է՝ կրնէ օրագիրը, որ չըլլայ որ մէկ խոռվարար անձ մը քահանայի հագուստով քաղաքը մանէ, և գաղտնի ճամբով խոռվութիւն սերմանէ, որովհետեւ անոր քահանայական կերպարանքը անոր մէկ աղատութիւն մը կուտայ քաղաքական կառավարութեան:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ: Ոժոն թագաւորը և թագուհին Պեղորոտիայի մէկ մասը պարտելէն ետքը (Յունիսի 1 ին դարձան Աթէնք: Այս ճանապարհորդութիւնը իրիտ հաճելի պիտի ըլլար անոնց եթէ ներկայ գտնուած չըլլային սոսկալի երկրաշարժութեանը, որ պատահեցաւ ի Սեսէնիա (Սոսիայի մէկ մասը) Սայիսի 30 ին ուր տեղ շատ գիւղեր կ'ործանեցան և անոնց բնակիչները դաշտերը ելլելով վրաններու տակ կը բնակին: Երկրաշարժութեան ցնցումը քանի մը օր անընդհատ շարունակել է. և երբոր դադարէ է, գրեթէ տուն մը անվաս չէ մը նայեր 25-30 գիւղերու ու քաղաքներու մէջ. ուրոնցմէ շատերը բոլորովին վրած են: Ինչոք ամէնը 1200 տունի չափ կործանուելու են կ'ըսուի, ու 30 հոգի իրենց կենսաբերին կորուսել են: Այս դժբաղդ գիպուածը 4 միլիոն ֆռանք վնաս պատճառել է:

ՌՈՒՍԻԱ: Ռուսաց Ինքնակալը՝ կառավարութեան ժողովոյն առաջարկելովը հրաման հանեց իր ընդարձակ տէրութեան մէջ գրտնուող բոլոր հըռեայներուն, որ սա հետեւեալ չորս բանին մէկուն յանձնառու ըլլան: 1. Սէկ գետին մը կամ անշարժ ստացուածք մը առնելով մէկ քաղաքի մը կամ գեղ մը տեղացի գրտնել: 2. Վաճառականաց ընկերութեան մը անդամ գրտնել: 3. Արուեստաւորներու ընկերութեան մը մէջ մանեն. բայց առաջ կուց պէտք է որ այն արուեստին բաւական հմտութիւն և վարպետութիւն ունենան յոյժներէն, ինչ պէս որ օրէնքը կը պատուիրէ: 4. Սակուութիւն ընեն, կամ իրենց երկիրը իրենք բանելով, կամ ուրիշ մը երկիր բանելով: Եւ այս վերջին պայմանիս յանձնառու եղող հրեայներուն օգնութիւն ալ պիտի ըլլայ գրամով տէրութեան գանձէն. և գանձուն ինչ տուրք պարտք ունին որ վճարելու կարող չեն եղեր նէ՝ այն ալ պիտի թողնի, և մինչեւ քսան և հինգ տարի ոչ տուրք պիտի առնրին անոնցմէ, և ոչ ցամաքային կամ ծովային զօրք:

Այս հրամանիս կատարմանը ժամանակ կըտրուված է մինչեւ 1850 թուականին յունվարի մէկը. և թէ որ հրեայ մը մինչեւ այն ժամանակը այս չորս պայմաններու մէկը չէ ընդունած, և մէկ քաղաքի մը գոնէ պատուանուն քաղաքացի չէ գրտուած, և կամ համալսարանի վերաբերեալ աստիճան մը չունի նէ՝

նին բաժնող մարդիկներուն սիրտը, վասն զի իր հոգարտութենէն կը տակն մէջը նշանակել էր իր որչափ գանձ ունենալը և ուր թաղելը: Այս պէտք գերեզմանը որ կ'առնէին մեռնելու ատենը ապրտրել էր որ զինքը հոս թաղեն, այս ցանկապատին մէջը իմ աղէկանս գերեզմանին առաջ շինուելուն էս ալ մեռնելուն յորդը տեղը պահել ու գերեզման չաւրելը, բայց այս գերեզմանը մեկաներէն ինչ աստիճան տարբերութիւն ունենալ ամէն մարդ տեսնալու համար չի մշակել: Այս անդուծ ինկանը մարմնոյն տարականս երկիրը, թող կուտամ որ ան պիտանը դարձող ծածկին ասոր հայակապ չըրիսին խորքաբնակար մը առնուել, որ մարդ չի կրնայ կարգաւ: Այլ որ կենացը մէջ ամենեւին մէկը չի սիրել նէ, մեռնելէն ետքն ալ ամէնը անկիւն տեսնի նէ իրաւունք ունին:

Հեռոնանք ասիէ, ըսաւ Պ. Վանտեմմեթը, հեռանանք սա երեսն ինկած գերեզմաններ, որուն օդը ինծի գէշ կ'ընէ կոր: Բնութիւնը ու մարդկութիւնը գիտան թէ կ'արգիլեն մեղի հոն մօտնալու: Եւ աստուած իմ, սոսուց Նիդան, մէկ սոսկալի աղաղակով մը կարծեմ թէ օձի մը վրայ կ'սկսէ որ սա փուշերուն տակը կը տղայ: Եւ աստուած, ըսաւ Պ. Վանտեմմեթը իր աղջկը զօրացուելով, ահա միայն այդ կենդանին է որ այս թշուառին մարմնոյն սպելութեան կուգայ:

Երկուր աղջկի, ըսաւ Պ. Քլարիս, զօրացուելով Նիդան որ դեռ գոյնը նետած կը գողտր, երկուր վարդ որտեղ հանէ ու վայելէ սա տեսարանը որ քեզի արժանի է. Աս վարդ մտաղաւ կարգ մասնեղուն տակի շերտակ մարմարիտէ գերեզմանը կը տեսնաւ կոր մի: Ամէն առաքնութիւններուն մէկ տեղ եկած աղատանարանը հոն է, անցած ամառվոնէ ի վեր եօթներորդ դարակովը յոյ ծաղկահասակ կին մը մեռած հոն թաղուած է: Այս աղին կնոջ հայրն ալ երեւելի մարդիկներէն մէկն է, թագաւորը իր տիրած երկիրներուն մէկ մասը սա մարդուն հաւտայրը յանձնել էր, այս բարեպաշտութիւնը պարեկնորէն ու անպաճաճ հագուելով վերը հատարկ մարդու աղջկի ցուցուել կ'ուզէ: Ետք բերելէն եւս անուշ ու խելացի խօսքերը կը կրկնէ կը գեղեցկացունէին իր գէմը: արտաքին գեղեցկութիւնը բանի տեղ չէր գնէր, մէկ մարդ մը հաւնուելու համար միայն օգնի հանգամանքները գեղեցիկ պիտի ըլլան կ'ըսէր: Թեպէտ ինքը ամէն բանի հմուտ էր, ամէն աղէկ բանը կը ծանոնար ու մեծամեծ մարդ կանց մէջ ալ գտնուելու ըլլար նէ անոնց ամէնուն կամացը համեմատ չարժեքներէ կերպը գիտէր ու այս գերազանցութիւնը որչափ ունէր

տէրութեան հրամանին անհնաղանդ սեպելով արժանաւոր պատիժը պիտի կրէ:

ԱՅԳԱՅԻՆ

Հինգ վեց տարուան մէջ աղգիս երիտասարդներէն շատ հոգի Լեւոնայի զանազան կողմերը դիմեցին որ ուսման համար Ժաքարի սրտերին հոն տեղ ունենը զովացունեն: Ասոնցմէ կանուս ոտքի ելողները հետեւած շահաւէտ արհեստին ձեռք բերելով արդէն դարձան իրենց հայրենիքը և հիմա ինչ պէս կը տեսնամք հանգիստ ապրելէն ի զատ ձեռք բերուէն եկած նպատակ ալ չեն ինայեք աղգին: Վեռան կողմերը մնացեալ երիտասարդներն ալ գիշեր ցերեկ կ'աշխատին պանդխտութեամբ անցուցած ժամանակներուն օգուտ քաղելով օր մը առաջ գան իրենց ընտանիքը իրենց աղբը միսթարեն: Արդաւրեւ գովութեան արժանի է ասոնց ասանկ անցուցած ժամանակներն, վասն զի կան անանկ երիտասարդներ ալ որ ամբողջ տարիներ Լեւոնայի կողմերը անցունելէն և անթիւ ստակ ալ խենթ ու մենթ բանելու վասնէն ետեւ բնաւ մէկ օգուտ որ բան մը չի սորված տուններին կը դառնան. ասանկ տխմար դաւիւրներուն ծնողացը ցաւագին սիրտը ո՞վ կըրնայ արդեօք միսթարել: Հիմա Վեռնոյի միսթարեան հարց ինամանութեան ներքեւ եղող դպրատանց բազմութիւ աշակերտներէն ի զատ, ասորվան օրս միայն Փարիզ տեսակ տեսակ գիտութեանց հետեւող աշխատասէր երիտասարդներէն առայժմ ճանչցածնիս հետեւեալներն են:

Պ. Յարութիւն Գարեգին Յ.	Տառեան, Մեքենակաւութեան համար
Պ. Ստեփան Յ.	Մեքենակաւութեան
Պ. Յարութիւ Պ.	Պարեան
Պ. Նահապետ Ռուբինեանց	Բժշկականութեան
Պ. Յովսէփ Մեքենակաւ	Նշարէն
Պ. Գրիգոր Աղաթանեան	Երկրագործութեան
Պ. Արքայաժողովարար	Նկարչութեան
Պ. Յովսէփ Սինանեան	Գեղագործութեան
Պ. Մկրտիչ Միսէնիսեան	Նկարչութեան

Ասոնցմէ մէկ երկուքը առաքելին և աղգասէր անձանց ծախելու և պաշտպանութեամբ խորհած են Փարիզ: Այս միայն այս բարեբարեալ երիտասարդները երախտապարտ են իրենց բարեբարներուն, հապա աղգին ընդհանրութիւնն ալ երախտապարտ է որովհետեւ այս ուսումնականները հայրենիքին վերադառնալու ըլլան նէ ինչ օգուտ որ անձինք պիտի ըլլան իրենց աղգինն արդէն յայտնի է: Կը յուսանք որ կարողութիւն ունեցող ուրիշ շատ անձինք ալ այս առաքելին և աղգասէր անձանց գովելու օրինակին կը հետեւին. վասն զի մեր աղգին թէ մեծերը և թէ պրոպիէները աղէկ բանի շուտ սէր կը ձգեն. բաւական է որ մէկ մը այն բանին աղէկ ըլլալը լաւ ճանչնան:

ՕՍՆԱՅԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Շատ մարդիկ կան որ տղայ կառավարելուն կերպը չի գիտնալով ծուռ կը դառնան. տղայ համար հարկ կը սեպեն խտուութիւն բանեցնելը. և ասի

նէ վերքը բնաւ բանի մը տեղ չէր գնէր: Եթէ մարդ մը առջի անգամ սա տեսարանը կը հասկնար որ ասիկայ ամբթխած ծաղիկահասակ կին մըն է որ երկու նայելուդ պէս կը կարծի. խօսք նէ, ամէն մէկ խօսքը անանկ ուղիղ ու անանկ անուշ կ'արտասանէր որ՝ գիտես թէ մէկ աներեւոյթ ոգի մը կար, որ այն բնակ կուտար ամէն բանը: Եթէ կողմէն Աթենասին ու մէկ կողմէն Սաֆօն կը նմանէր, բայց խօսքերը ու ձայնը մէկ նորահաս ու գեղեցիկ աղջկան մը խօսք ու ձայն էին:

Այս ինչ է որ կը տեսնամք, ըսաւ Նիդան, գերեզմանին քովը հասնելէ: Պեռքէն զանազան մատենաները, Վեմիէնէն մէկ մառնանք: Եւ գրի, պատասխանեց Պ. Քլարիս, և ու այն պիտուն գերեզմանին հարցը խօսքերին մէկ ըրինք որ անանկ բաներ գնէր սա գերեզմանին վրայ որ նոյն գերեզմաններէն այցելութեան երկուքն ըլլան նէ մէկ կողմէն օրտէրուն ցաւը փարտուն ու մէկ կողմէն ալ բան սորվին: Եւ նշ համառօտ ու ինչ սրտառու է սա տաղաւնաղբը, ըսաւ Պ. Վանտեմմեթը, մօտենալով այս հայակապ չերի մին: «Վա՛ղը ու մի՛, սա մէկ բառին մէջ ինչ միտքի կայ ըսաւ Նիդան, աչքերը լեցուելով: Վա՛ղը, ասիկայ, ըսաւ Քլարիս, այս բարի ու ամենակատարեալ կերպով մարդութիւն ընող ինկանը ձգած վեց դաւիկն մէկ անջնջելի խորհրդաւոր բանի պատիւը մըն է: Ետք երկիր՝ սա հոգեւոր պաշտօն մըն է ըսելով իր կենացը մէջ հաւատարիմ ընկերին մարմնը սա մարմարիտին ներքեւ թաղել տուաւ, ու անկէ ի վեր ամէն օր տղայը կուգան այս գերեզմանին վրայ կը նային, և իրենց հասակին զուարճութեամբ տանելը ուսմանցը կը պարտաւոր:

Պիտի զարմանալ:

կայ ուրիշ բան չէ, բայց եթէ տղայ տկարութիւնը իրենց առիթ սեպելով՝ անոնց վրայ խտանալը իրաւունքի կարգ անցնել: Այս գործս ինքնին առիւթաւութիւն է. տղայն ու չափահաս մարդը միայն այն տարբերութիւնը ունին իրարմէ, որ չափահասին ուժը կ'օգտէ, դուն անոր բռնութիւնը ընես նէ այն ալ քեզի ընելու բաւական է. ասոր համար զգուշութեամբ անոր հետ վարուելը հարկ կը սեպեն: Տղան ուժը չօգտէր, բռնութիւն չի կրնար բանեցնել. անոր համար անոնց հետ բռնութեամբ վարվոյնը կը կարծեն թէ իրաւունք ունին անանկ ընելու. և որովհետեւ ասանկ ընեն նէ կ'ըլլայ կոր, ասիկէ ծուռ հետեւութիւն հանելով կ'ըսեն. «սա անկ չընես նէ չըլլար: Չափահասներուն ու պղտիկ տղայը մէկ մէկ տարբերութիւն մըն ալ կենալ կը կարծեն դպրատան վարժապետները. որպէս թէ՝ չափահասը խօսք կը հասկնայ, խելքը կը հասնի, խօսքով կը վարժուի. տղայն խօսք չի հասկնար, ուստի անիկայ կը թելու համար ուրիշ միջոց պէտք է ի գործ դնել: Բայց ասիկայ իրենց վարմունքին և իրենց գործոյն դէմ մէկ հակասութիւն մըն է: Վարժապետը տարբերութիւն տարբերութիւն տարբերութիւն քերաւ կանութիւն և թուարանութիւն և աշխարհագրութիւն և ուրիշ բաներ դաս տուած ատենը կ'ենթադրէ որ տղան այն դասուն խօսքերը կրնայ հասկնալ. թէպէտ իրեն հարցնես նէ՝ քիչ մը տարբեր անցած մարդ ասոնք չի կրնար սորվիլ կ'ըսէ. պէտք է որ տղայութենէ սորվի. ուրեմն տղայութեան միտքը աւելի յարմար կը դառնէ բան սորվելու: Թէ որ քերականութիւնն ու մաթեմատիկական գիտութիւնները տղան տղայութեան ատենը իր վարժապետին դաս տալով կրնայ սորվիլ նէ՝ աղէկ կենալուն կանոնները ինչու պիտի չի կրնայ սորվիլ: Վատնաւ այն կուտան ոմանք, որ այս կանոններս գիտցող ըլլայ նէ՝ տղայը կրնայ սորվեցնել: Վարժապետ մը կամ հայր մը կամ վարպետ մը՝ խելք չի կեցող տղան կամ աշակերտը կը ծեծէ նէ՝ նշան է որ անիկայ կը թելու վերաբերեալ խօսք մը և խրատ մը չի կրնար գտնել խօսքով. իրեն մտաւոր պակասութիւնը գաւազանով ակազանով (տէնէկով ֆալախայով) կը լեցնեն. վարժապետին աղիտութեան պատիժը խելք՝ աշակերտը կը քաշէ: Բայց ասով կը կը թուի մի. չէ: Վաճած սրտովը ցաւ մըն է կ'իմանայ. այն ցաւը քաշելու արժանի սեպուած գործը մը ըլլայ հասկնայ ալ նէ՝ պարագայներուն վրայ սխալ դատում կ'ընէ. կը կարծէ որ՝ չէ թէ գործը ինքնին պատժող արժանի է, այլ վարժապետին կամ վարպետին սեպելով և իմանալով պատժող արժանի եղաւ. քանզի գործոյն գէշ ըլլալուն վրայք իրեն բան ըսող չի կայ, միայն ծեծ մը կայ: Տղան մէկ անգամ մը ասիկայ միտքը գնելէն ետքը՝ կ'սկսի ընելիքները ծածուկ ընել. յիմար վարժապետը կամ վարպետը կամ հայրը կը կարծէ որ ծեծը տղան խելք բռաւ. տղան կը թուի իրենք ստացաւ. բայց բանին ետքիւնը ետքը անանկ ատեն մը երեսան կ'ընէ, որ չիտիւր անհոն է:

Տղան պատժելով տղուն յանցանքը իրեն ճանցը ներու համար պիտի ըլլայ. երբ յանցաւոր տղայն զիջ (փելզմանութիւն) ցըցնէ, անիկէ ետքը անիկ կայ պատժելու սրտաւոր չի մնար: Այս կանոնէս խտուութիւն կ'ըլլայ, երբ որ յանցաւոր մի և նոյն յանցանքի մը մէջ քանի մը անգամ ինչ. այն առտենը զիջը իրաւ չըլլար. յանցանքը իրեն երկրորդ բնութիւն չընելուն ճարը նայելու է: Բայց յանցաւորին զիջումը միտի չընելով՝ պատժելու յամառութիւն վրասները շատ ատեն երեւցած են. և մէկ օրինակն ալ՝ գաղղիական օրագիրներէն առնելով հոս կը գնէմք:

Փարիզու դպրատան աշակերտներէն ոմանք մէկ թէթեւ անկարգութիւն մը ընելով՝ դպրատան տեւսուչը ասոնք պատժելու համար պատշաճ սեպելը որ այն օրը լուղալ դաս առնելու չըրթան, ասոր հաւմար ալ անանկին վարպետ ունէին: Յանցանքին այն էր որ՝ կարգաւ կայնած ատեններ իրար հրէր են. յանցաւորները կըցան դատել որ այս պատիժը յանցանքին հետ համեմատութիւն մը չունի: Վերաւաղի մը մը տուին տեսուչին, ըսելով թէ՝ օգը այնքան տար է որ լուղալը չէ թէ զրօսանք մը՝ այլ առողջութեան պիտանի մէկ վարժութիւն մը կը սեպուի. ուստի կ'ուղղեն որ զինքը լուղալէն չարդիւր. այն պատժոյն տեղը ուրիշ պատիժ մը թող տայ, յանձնառու եմք: Տեսուչը մտիկ չըրաւ, և աղերսագրին տակը գրեց. այս տարի բնաւ լուղալու երթալ չի կայ ձեզի:

Միւս օրը առտուանց սովորական զանգալը կը դարնուի. տղայքը տեղեկնուէն չեն շարժիր. նորէն և երրորդ և չորրորդ անգամ կը դարնուի, մտիկ ընող չիլ. վարժապետներ կ'առաւարդներ տղայոց հանգստարանը կ'երթան, մտիկ չըլլաւ. տեսուչին իմացնել հարկ կ'ըլլայ. այն ալ յանցաւորներէն հինգ հոգի աւելի պիտո գըլուս սեպ:

վաճակները վաճակներու հրաման կ'ընէ։ Այնպէս երբ
կը լսեն, ամէնքը մէկէն գիշը մը կը գրեն տեսուչին.
ըսելով թէ՛ թէ որ այս հինգ տղան իբրեւ յանցա-
ւոր կը վաճակուեն՝ յանցանքը ամէնուս ալ է. ա-
նոնք մեզմէ ելելէ քան մը ըրած չեն. անոր համար
մեզ ամէնքս ալ վաճակուելու են։ Տեսուչին հաճոյ
կրէնքաւ ամէնքը մէկէն վաճակուելու. որ իննսուն
տղայ էին։ Այս սրտամուծիւնս ինքնին մեծ բան
մը չէ. բայց տղայ կը թերեւ զժողովին գործոյն յանձ-
նառու եղողներուն՝ ասոր տակէն շատ խրատներ
կ'ենլէ։

— Պարսկ բաներու հաւատարմը մէկ մը մարդոյ
մէջ արմատանալէն ետքը՝ վերնալը շատ զժողով բան
է. լոկ գիտեալներն ալ աւելի արմատացնելու օ-
գուտ կ'ընեն։ Այս ասոր մեծ նշանը այս է, որ մին
չեւ հիմա Պաշտպանի մէջ անգամ շատ մարդիկ կը
գտնուին, որ հիւանդութեան մը մէջ ինտուրմը
լան նէ՛ բժիշկի վարձուելու տեղը կախարդի կը վա-
զեն. որով միշտ կը խաբուեն։ Ասոր օրինակ սա զու-
արձայն պատմութիւնս զ'ենմը, ինչպէս որ կը պատմէ
Տէպա ըստած հոգաւոր օրագիրը։

Պաշտպանի իրենէն լեւնեալն Պէտու ըստած
տեղին բնակիչներէն մէկը երկար ատենէն ՚ի վեր հիւ-
ւանդ էր, և բժիշկի մը երթալու տեղը ուրիշ մար-
դու մը գնաց. որուն համար ըսած էր թէ կախարդ
է։ Այս մարդս ըսաւ. երկու կնիկ մարդ. քեզի կա-
խարդութիւն (պիւլիւ) են ըրեր. և ասոնց կախար-
դութիւնը քակելու համար ասոնք կախարդութիւն
ըրած ատեննին բռնելու է. որ մէկ անտուռնի մը
կերպարանք մընենլով գաղտուկ տունը կուգան։
Ուստի պէտք է որ որոգայթ լարուի, որ այս անա-
տուռնի կերպ մտած կախարդ կնիկները բռնուին։

Հիւանդը կախարդին աստղաբանը ըրաւ. եր-
կու գիշեր պարսկ տեղը սպասեց։ Այսպէս գիշերը՝
երկու կատու՝ որ տներուն վրայ կը պարտէին, ա-
սոր տունը ինչպէս։ Կատուին մէկը որոգայթին մէջ
բռնուեցաւ։ Հիւանդը բանին ճշմարտութեանը
վրայ կատարած չունեցաւ. քանզի ինչպէս որ կախար-
դը գտնուեց՝ ահա իրեն կախարդութիւն ընող կը
նիկներուն մէկը բռնուեցաւ։ Տանը մէջ որքան
մարդ կային նէ՛ եկան կախարդ կարծածներուն չորս
գին աւին. կ'աշխատէին որ ըրածը զրուցել ասն։
Այս խոստանային որ իրեն բան մը չեն ըներ. ըրածը
նոյնն մեծ յանցանք է նէ՛ թողութիւն կուտան։
Իսկ զ'անտուռնի այս խօսքերուն մէկն ալ չէր հասկը-
նել. իրեն լեզուովը, այսինքն մեղեքով հասկըցը-
նել կ'ուզէր որ ինքը մարդ չէ. յանցանք չունի. թող
ասն. բայց անտեղ ալ կատուի լեզուէ չէին հասկը-
նար։ Տեսնելով որ կատուն ըրածը պիտի չի զրու-
ցէ, սկսան ծեծել. և վերջապէս կտոր մը մայրի
խէժ (չամ աքրդի) բռնակցուցին բերանը խօթե-
լին, անանկ թող տուին կատուն որ գնաց. յու-
սալով որ շուտ մը կը մեռնի։

Կ'արեւածը անանկ բերաւ, որ նոյն գիշերը
այն կողմերը մէկ պառաւ կին մը կաթուածով մե-
ռաւ։ Այնպէս ետքը ո՞վ կ'երկրայի. կախարդ կինը
այս է եղեր որ կատուի կերպարանք մընելով բու-
նեցաւ. և կատուութեան ժամանակի բերանը
տուած խէժը կաթուածը դարձաւ. երբոր կատուն
իր առաջին կերպարանքը առաւ, և պառաւ կին
եղաւ։ Ուստի հիւանդին մարդիկը սկսան ասկիւց
տեսած մարդերուն պատմել։ Կատուին բան մը
չեղաւ. կերած ծեծէն տղին մէկը սախտեցաւ,
անանկ իրեն տիրող տունը գործաւ. բայց ասոր
կենդանի մարդ բաւական չէր մարդոյ գրեթէ խէժ
բերելու. որ հաստատութեամբ կ'ըսէին թէ այն
մեռնող պառաւ կինն էր իրենց կախարդը որ կա-
տուի կերպ մտած էր այն գիշերը։

Թիւ որ հիւանդն ալ այն միջոցին ողբնաւ նէ՛
ասոնք ուէին կը հաստատուին իրենց կարծեացը վը-
րայ։ Օրագիրը չի սրտմոր թէ այն կախարդութեամբ
հիւանդը կարծուած մարդը ինչ եղաւ. բայց կան
անանկ տեսակ հիւանդութիւններ՝ որ կարծիքի կաղ-
ուած են. հիւանդը թէ որ կարծիքը փոխէ և բը-
ժելը լեզու կարծէ նէ՛ իրօք կը բժշկուի։ Ուստի
կին յ ըլլաւ որ այս մարդս ալ թէ որ հիւանդութե-
թիւնը ասանկ բան մըն էր նէ, առողջուցած ըլլայ։

— Կ'իսկապի Փոխարքային որդին բարձրագոյն
Իսկրահիմ փաշայն՝ Վաղրիայէն (Նոյնի անցնէին
առաջ՝ իրեն առողջութեան հոգ տանող Ս. Լալը-
ման բժիշկին իր հաճութիւնը և շնորհակալութիւնը
ցըցնելու համար 150,000 ֆռանք շնորհ ըրաւ, որ
կ'ընէ 637,500 զրուռէ։

— Ղեղայիրու Օրան քաղաքէն ութ ժամու ճամ
բայ հեռու՝ Սիւլէյ Սոմալի ըստած անտառին մէջ
շատ ընդարձակ գաճի (ալիլի) հանք մը գտնուե-
ցաւ։ Այս հանքս գետին տակ է, և ջրհորի պէս
բերան մը ունի. որից ներս մանելով երեսուն մէգ-
րօյի չափ վար ինչնալու է. և գաճին քարը այնքան
առատ է՝ որ Ղեղայիրի արեւմտեան կողմերը շին-
ուելու չենքերուն ամէնուն ալ բաւական ըլլալէն

դատ՝ շատ բան ալ կրնայ դուրս երկրները տարվլ։
Կ'երեւի որ այս հանքս Սոմալիայիներուն այն տե-
ղերը տիրած ատենը բացուած է՝ կ'ըսէ օրագիրը.
բայց կրնայ ալ ըլլալ որ բուն Ղեղայիրի բնակիչնե-
րը բացած ըլլան. քանզի ատեն մը անոնց մէջ ալ
վարպետ արուեստագետներ կային։

Ինչ և իցէ. հիմախաւս այն տեղը բնակող Սոմա-
լիայիները կը կարծեն թէ Ղեղայիր այս տեղերս ժամա-
նակով իբրեւ իրենց սրտատ շիներ են գետինն տա-
կը։ Կարելի է որ այս հանքս շատ ատենէն ՚ի վեր տե-
ղացոյ ծանօթ էր, բայց ինչ ըլլալը չէին գիտեր.
և այս ուստ կարծիքս մարքերուն մէջը գրած ըլլա-
լովին՝ քաջ երթալու և մէջը մոնելու կը վախնա-
լին. կարծելով թէ՛ այն չենքը շինող Ղեղայիր իրենց
կրնեղանան և փնա մը կը հասցնեն. և ասով՝ այն
տեղի հանքը հանելէն և ծախելէն առաջ եկած շա-
հէն զրուած էին։ Այդպիսի թիւր կարծիքներէն
և նախադասարմունքներէն ազատ Վաղրիայիները
հիմա այդ շահը կ'ընեն։ Պառաւական մէկ խօսք մը
կայ որ կ'ըսեն. «Իսկ թիւն հալը խեղճին վարդ» ա-
սկիւց այն խօսքին գործնական կատարումն է։ Ղեղայիր
ուրիշ տեղեր ալ ասանկ չենքեր շինած ունին նէ՛ բան
ճանչցող և քննող մարդուն աչքը այն տեղերէն ալ
շահու բան կրնայ գտնել։

— Տեսնուեալ բնակչոյց աղտեղութիւնը գիշուած
տեղերէն ելած գէշ հոտը շատ անգամ մարդու մա-
հուան ալ պատճառ կ'ըլլայ։ Բժշկական պատմու-
թեանց մէջ ասոր շատ օրինակներ կը կարդացուին.
հետեւեալ գիտութիւնս ալ այս պատմութիւններուն
կարգը կ'անցնի, որ Տէպա օրագիրը կը պատմէ։

Ինչմէր քաղաքէն կը գրեն Յուսիս Գին, որ մէկ
տան մը կալիւր տեղը նորոգութեան կարօտ ըլլա-
լով՝ կանտուր մը ներս կը մանէ նայելու թէ ինչ նո-
րոգութիւն պէտք է։ Կոխած քարը կտորելով մար-
դը աղտեղութեամբ լեցուած փոսին մէջ կ'ընայ։
Սեր մը ասկիւց տեսնելով օգնութեան հասնելու
կը վազէ, հատէն կը մտնի, ինքն ալ փոսը կ'ընայ։
Քար հանող երկու բանուոր մօտ տեղերը գտնուելով՝
այս բաներս տեսնողներուն ձայնը լսածնուն պէս կը
հասնին օգնութիւն ընելու. ասոնք ալ առաջիկայ
կնիկներուն քալը կ'ընան նոյն հոտին ուժովը։ Հին
գտնուողները կէս ժամու չափ աշխատելով՝ հաղիւ
ասոնք կեռով (չենկելով) կրնան դուրս քաշել։ Ինչ
միջոցներուն օգնութիւնը խեղ չըրաւ. չորսն ալ
մեռան։

Արանկ տեղերուն գէշ հոտերէն եղած փոսը
խախտելու համար բժիշկները կ'ըսեն որ առաջ
այն գարշահոտ տեղը չի մարած կիր (քիւրճ) լեցը-
նելու է։

— Արանկ անուն արուեստագետ մը անցած տարի
մէկ նոր գիւտ մը գտեր էր (Նոյնիայի մէջ. որով կը
խոստանար որ ծովու վրայ թռչան մը ունենան նէ՛
այն հնարքով թռչանին նաւերուն ամէնն ալ կրնայ
այրել, և ցամաքի վրայ ալ բերդերին փրկուեն)։
Պալային կառավարութեան կողմէն ասոր առաջա-
կութիւնը քննելու վարպետ մարդիկ որոշուեցան.
որոնց մէկն էր Չելիք անուն Քիւրճիէլ։ Կրկնայ
պաշտօնին ձեռնարկով տեղն անցաւ Սըր թոմաս
Հադիկին։ Արուեստագետը այս նոր պաշտօնագրա-
րին արուեստին գաղաւթը չընդունէր. և Սըր
Չելիքի արուեստին գիր մը գրելով ըսաւ. «Նոյնիա-
կան տեղութիւնը ծովով ո՞ր տեղ մէկ նաւահանգիստ
մը խրկելու ըլլայ նէ կրնամ ոչնչացնել. մեծին Սը-
րիտանիայ ո՞ր ծովերը բերդ մը շինուելու ըլլայ նէ՛
կրնամ անպիտան ընել. Նոյնիայի ամէն նաւահան-
գիտանքը և ամէն գետերը կրնամ անանկ ընել որ
բնաւ մէկ նաւ մը անգամ ոչ կենալու և ոչ ճամբայ
ընելու կարող ըլլայ։ Այս կ'ըսէ. թէ որ խնդիրքս
մտիկ չըլլի նէ՛ այս գտած արուեստին գաղաւթը
բոլոր աշխարհք կը հրատարակեմ. տակէն ինչ կ'ընէ
նէ՛ ելէ։»։ Արանկը վարպետին այս խօսքերս անանկ
ձայն և կարեւոր բան մը երեւեցան Սըր Չելիքին
պաշտօնին, որ ասոր խրկելով թոմասի Տէրութեան
խորհրդարան ատենակին առաջարկեց որ ասոր վրայ
խորհին։

— Աշխարհագրութեան Վիրիկէի մասը տակաւին
շատ պակաս ունի. և կատարեալ ստորագրութիւ-
նը ձեռք ձգելուն զժողարութիւնները, մանա-
ւանդ ծով հեռու եղած տեղերուն վրայօք, որ
քան մեծ ըլլալը հետեւեալ պատմութիւնս կը հա-
կըցնէ։ Կառու գրօշակալի մը (անսէյն որ վէո)
Պ. Մէլան անուն՝ 1844 ին Վիրիկէի ծովէն հեռու
գտնուած ցամաքները պարտեալ կամք ընելով,
Վիրիկէի արեւելեան ծովերէն Օ'էնիկարո նա-
հանգին իշխան Սուլթան Սայիտէն յանձնարարական
թուղթով ալ առաւ ցամաքի շէյխներուն, որ ամէն
քնն ալ ինքնապաշտէին. ոչ Սուլթան Սայիտէն կա-
խում ունին և ոչ իրարմէ։ 1845 ապրիլ 21 ին ճամ-
բայ եղաւ, և իմանալով որ Ռայցի անուն շէյխ մը
իրեն վրայ գէշ միտք ունի, քիչ մը ատեն ծովերը
քնն չի հեռացաւ մինչեւ որ աղէկ մը տեղեկու-

թիւն առաւ թէ այս շէյխը ուր կը բնակի. և իշ-
խանութեան սահմանը մինչեւ ուր կը հասնի։ Այ-
նքեք որ իմացաւ՝ անոր սահմաններէն հեռու պարտ-
եալ ըսան օրէն ետքը Տակէլմոհօր գեղը հասաւ,
որ թէ որ շխտակ ճամբով երթար նէ՛ ծովերէն
հին երեք օրուան ճամբայ էր։ Հին քանի մի օր կե-
ցաւ մինչեւ բեռը գայ, որ մէկ սեւամորթ սպա-
սաւորի մը յանձնած էր։ Այս սեւամորթը կ'երեւի
որ Ռայցի շէյխին հետ խօսքը մէկ էր. և անոր իմա-
ցուցեր էր Պ. Մէլանին ուր երթալը։ Ռայցի շէյ-
խը իր մարդիկը հետն առնելով Տակէլմոհօր գեղը
գնաց կտնայ. Պ. Մէլանին բնակած տունը գտաւ,
և գուրս հանեց չարաչար մեղքները տուաւ։ Պ. Մէ-
լան քալը մէկ սպասաւոր մը ունէր Վիրիկէի Սու-
կալ աղէկէն որ այս աղէկալի սպանութիւնս եղած ա-
տենը հոն գտնուելով՝ անկէց ետ դարձաւ, Օ'էնիկ-
արո նստող Վաղրիայի հիւպատոսին պատմեց։ Վաղ-
րիայ տեղութեան կողմէն Պ. Մէլանին յանձնուած
կերպարանակն և աշխարհագրական գործիքներ կա-
լին. Վաղրիայ հիւպատոսը անոնք և Պ. Մէլանին
ինչքերուն մէկ մասը հաղիւ կըրցաւ ձեռք բերել։
Այսպէս բաները աշխարհագրութեան այն մասին
վրայօք կատարեալ տեղեկութիւն ունենալինս ան
հնար կ'ընեն։

— Վաղրիայի օրագիր մը իգալայի մէջ շոգե-
կառք անցնելու համար շինուած երկաթ ճամբայ
ներուն ցանկը կը գնէ, ճամբայներուն երկայնու-
թիւնն ալ նշանակելով. այսպէս։

ԳԻՆՈՒՄԵՐ.	
Սիւլէյն Սոմա	13
Բառուայէն Վէնէտիկի կամուրջը	33
Վէնէտիկի կամուրջէն Վաղրիայները	3 1/2
Բառուայէն Վաղրիայ	30
Սիւլէյն Վաղրիայ	31
110 1/2	
Սաքալի քաղաքի մէջ.	
Սաքալի Ռայքի	7 1/2
Ռայքի Վաղրիայ	18 3/4
Թոմաս տեղը Վաղրիայի մէջ	16
Սաքալի Վաղրիայ	22 1/4
Վաղրիայի Վաղրիայ	15 1/4
79 1/2	
Թոմասի մէջ.	
Ի իւրեանց Ռիդա	20
Վաղրիայ Ռիդա	21
41	

Բոլոր իգալայի մէջ գտնուած երկաթ ճամբայ-
ներուն երկայնութիւնն է 230 3/4 քիլոմէր։ Ասոնց
մէջէն հիմա բանտներն են Սիւլէյն Սոմա և
Վաղրիայ, և Վէնէտիկէն Բառուայի վրայով Վա-
ղրիայ։ Սիւլէյն Սոմա 1848 ին կը լինէին։ Թոմաս
նայի մէջ ալ Վաղրիայի Ռիդա շինուած ճամբան
կը բանի 1844 էն ՚ի վեր։ Այնք հատ ալ նոր շինելու
միտք ունին. մէկը Ռիդայից Վաղրիայի վրայով
անցնելով մինչեւ Վաղրիայի գետնութեան սահմաննե-
րը։ Երկրորդը Վաղրիայից Վաղրիայի տեղու-
թեան սահմանները, որ Կրասնոգոլցի և Թոմաս
նայի ջրոտ տեղերէն կամ Սաքալի միջոցէն պիտի անց-
նի։ Այսպէս Վաղրիայի (Սաքալի) ըստած հովի-
տէն անցնելով մինչեւ Վաղրիայի սահմանը պիտի
հասնի։

Վաղրիայի վաղրի գետնութեան մէջ շատ ատենէ
՚ի վեր մէկ ընկերութիւն մը հաստատուած ըլլալով
ատանկ ճամբայներ շինելու վրայ, իր աշխատու-
թիւնը հաջող մինչեւ Թոմասի սահմանները։
Սաքալի վրայ Վաղրիայի Վաղրիայի միջոցէն
ալ 1845 թուին վաղեց որ Ղեւոնդի մինչեւ Վա-
ղրիայ երկաթ ճամբայ շինուի. և այս ճամբաս պիտի
անցնի Վաղրիայ և Վաղրիայի վրայէն. թեւ մըն ալ
պիտի զատուի անկէ. Սաքալի միջոցէն կողմը, որ
Վաղրիայի վրայ Ռիդա միջոցէն կը պիտի
անցնի։ Ղեւոնդի միջոցէն Վաղրիայ շինուած ճամբան
շատ առաջ գտնած է. և մէկալ ճամբայներուն ալ գծա-
գրութիւնը ընկնած է։

— Վաղրիայի հարաւային կողմը շատուրս գա-
ւառին մէջ տեղերը վաղրի ամբիկայիներուն ցեղ մը
կայ, որ Սաքալի կ'ըսուին։ Ասոնց թագաւորը
Վաղրիայի գաղթականներուն տրուելու երկրնե-
րուն վրայօք մէկ յայտարարութիւն մը հանեց։ Այս
բանին համար որոշած երկրին ընդարձակութիւնը
ինկիլթէռա կողմին ամբողջին չափ կայ. հիմա
վան թագաւորին տարուր պարտի է. և հայրը մե-
ռած ատենը կտակ ըրեր էր՝ որ մինչեւ ասկիւց մեծ
նայ նէ՛ անգլիական տեղութիւնը ասոր ինտանդ-
ըլլայ։ Վաղրիայ թագաւորին կտակը կատարելու գոր-
ծակալներուն մէկն ալ Վաղրիայիներուն Պէլիք ըս-
ուած գաղթականին հրամանատարն է. ասոր հետն
են նոյն տեղը քահանայ և ուրիշ երկու կամ երեք
հոգի ալ։ Այդք շատ անգամ բողբոլին Վաղրիայ-
ոց թագաւորը իրենց թագաւոր ուղած են. բայց

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԵՈՒՀԱՆՆՈՒ ՄԻՒՀԵՆՏԻՍԵԱՆ